

Naše orožje je svetovni splet!

IZVLEČEK

Zapatistična narodnoosvobodilna vojska je gibanje mehiških Indijancev v boju za njihove pravice ter izboljšanje izobraževanja in zdravstvene oskrbe ter premagovanje revščine. Zakrinkani gverilski uporniki že več kot desetletje vodijo propagandno vojno, ki jo spremljajo občasni izbruhi nasilja s strani mehiške vlade. Internet in ostala sodobna sredstva komunikacije omogočajo hitro in uspešno organizacijo gverilske vojne. Čeprav vladni predlogi ne dajejo sadov, zapatisti še vedno iščejo zadovoljivo politično rešitev za obe strani.

Ključne besede:

regionalna geografija, Mehika, Chiapas, zapatisti, gverilska vojna.

ABSTRACT

Internet is our Weapon

Zapatista National Liberation Army is a Mexican indigenous people movement. Their goal is to fight for fundamental civil rights, for improvement of education and health care and poverty reduction. Guerrilla revolvers, ski masked soldiers, have lead propaganda war for more than a decade with some outbreaks of Mexican government violence. The internet and other means of communication enable extremely rapid circulation and organisation efficiency of the guerrilla war. Although the government has not proposed useful solutions to the crisis so far, the Zapatistas are still seeking a satisfying political answer for both sides.

Key words:

regional geography, Mexico, Chiapas, Zapatistas, guerrilla war.

Avtorica besedila in fotografij:

NATAŠA RAVBAR, univ. dipl. geog. in sinol.,
Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Postojna,
Slovenija

E-pošta: natasa.ravbar@zrc-sazu.si

COBISS I.04 strokovni članek



Mehika je geografsko in kulturno zelo raznolika dežela, z eno nogo v prvem svetu, z drugo pa globoko v tretjem. Kljub izrednemu turističnemu zanimanju (6) za starodavne kulture in lokalna indijanska ljudstva je Chiapas precej oddaljena in odročna mehiška regija. Železniške povezave s prestolnico nima, ceste so slabe: tisoč kilometrov dolga vožnja z avtobusom iz mesta San Cristóbal de Las Casas do Ciudad de México traja do dvajset ur, iz manjših krajev Chiapasa pa še mnogo dlje.

Izbruh upora zapatistične narodnoosvobodilne vojske v začetku leta 1994 je postavil Chiapas v središče svetovnega dogajanja. Povzročil je nagel porast medijske pozornosti za visokogorsko regijo Srednje Amerike, saj so uporniki čez noč razblinili iluzije mehiške vlade o razcvetu gospodarstva po začetku veljavnosti sporazuma NAFTA.

Mehiška vlada je na upor odgovorila z vojaškim napadom na upornike, ki so se umaknili v visokogorje in tropski gozd. S tem je sicer "utišala" upor, ne pa zanimanja medijev za gverilce in njihove zahteve. Želja po odvritvi medijske pozornosti od zapatistov se je pokazala za neuspešno, saj je prišlo v Chiapas veliko domačih in mednarodnih opazovalcev.



"Karibska Arabija"

Chiapas, Južnomehiška zvezna država, ki obsega slabe štiri odstotke ozemlja Mehike, meji na zvezne države Tabasco, Veracruz, Oaxaca in Gvatemalo. Odlikujejo jo številne naravne lepote in preostanki starodavnih civilizacij (12).

Med najpomembnejše naravne vire Chiapasa sodijo zaloge nafte, zemeljskega plina in urana, les, vodni viri ter kmetijska zemljišča, na katerih gojijo koruzo, fižol, južno sadje, kavo in kakav. V Chiapasu je tretjina mehiških kavnihih plantaž (15). Pomembno izvozno blago regije, ki jo lahko imenujemo tudi "Karibska Arabija", je nafta, ki prispeva 82 % celotnega mehiškega izvoza surove nafte in 68 % naftnih derivatov (1). Hidroelektrarne na reki Grijalva pokrivajo petino državnih potreb (13, 16).



Slika 1: Sredi tropskih gozdov na severu Chiapasa so ruševine templja nekdanjega majevskega mesta, ki so ga Španci poimenovali Palenque (foto: Nataša Ravbar).

3,5 milijona prebivalcev Chiapasa ostaja med najbolj revnimi v Mehiki. V povprečju ima chiapaška družina dve jutri (81 arov oziroma nekaj manj kot hektar!) zemlje. Več kot tretjina stanovanj je brez elektrike ali kanalizacije. Skoraj petina aktivnega prebivalstva je brezposelnega, 30 % je nepismenih, skoraj tri četrtine otrok ne dokonča niti tretjega razreda osnovne šole (1, 5, 16). Otroci so prisiljeni pomagati staršem na poljih ali pri delu v mestih. Na ta način jih že od malih nog navajajo na služenje lastnega kruha, predvsem s prodajo ročno izdelanih glinenih ali volnenih spominkov za turiste. Zdravstvene storitve v Chiapasu so skromne (le 0,3 bolniške postelje na tisoč prebivalcev). Med najrevnejšimi so Indijanci, ki predstavljajo tretjino vsega prebivalstva. V chiapaškem visokogorju najdemo več kot petdeset etničnih skupin avtentičnih potomcev Aztekov in Majev. Pripadajo različnim plemenom, na primer Tzotzil, Tzeltal, Chol, Chuj, Lacandón, Mam, Tojolabal, Zoque idr. Vsako pleme govori svoj jezik in le malo jih zna špansko (9). Naravni prirastek Indijancev v Chiapasu (4, 16) sodi v sam svetovni vrh (v obdobju 1990-1995 kar 4,1 %).

Nezadovoljstvo so sprožile politične in gospodarske razmere

Mehika si je od dogovora NAFTA obetala vstopnico med najrazvitejše države. Skokovite poslovne uspehe so pričakovala predvsem velika ameriška in mehiška podjetja. Toda upanje, da bo sporazum zmanjšal brezposelnost, povečal izvoz in pocenil uvoz ter privedel Mehiko v svetovni gospodarski vrh, se je razblinilo v manj kot letu dni.

Zunanji dolg iz osemdesetih let 20. stoletja se je še povečal, kar je pretreslo državno gospodarstvo in pripeljalo do precenjene vrednosti pesa. Po porazu predsednika Salinasa na predsedniških volitvah leta 1994 je prišlo do upada vrednosti državne valute.

Vlada je zato povišala davke, zmanjšala izdatke in razglasila privatizacijo zemlje in podjetij. Več kot 1,5 milijona prebivalcev je ostalo brez zaposlitve, upadla sta proizvodnja in življenjski standard. V zadnjem desetletju se je število najbolj revnih na podeželju povečalo za tretjino (15). Najbolj je bilo prizadeto podeželje, saj so s podpisom sporazuma malim kmetom ukinali subvencije. Zaradi pospešene industrializacije je bil zapostavljen razvoj kmetijstva; Mehika je bila prisiljena uvažati hrano, vse več kmetov pa poiskati delo v mestih (4, 15).

Nasprotniki sporazuma zagotavljajo, da je dogovor zaostрил socialno polarizacijo in povečal revščino, saj ceno uvoženo blago (na primer koroza iz ZDA) konkurira domači proizvodnji in trgu. Prizadeti so bili tudi proizvajalci kave, saj se je njena cena na trgu prepolovila in mali kmetje niso mogli več konkurirati velikim proizvajalcem. Tako je propadlo več kot štiri milijone kmetov (15), mnogi pa so emigrirali v ZDA.

Upor zapatistov

Emiliano Zapata in Pancho Villa sta leta 1910 na severu države zanetila mehiško revolucijo. Z vojsko kmetov in revežev sta se zavzela za agrarno reformo in se uprila režimu (4, 15) dolgoletnega predsednika Porfiria Díaz. Upor zapatistov (imenovani po Emilianu Zapati, delujejo od leta 1983) v Chiapasu je na nek način nadaljevanje nekdanje revolucije, saj se borijo proti zgodovinski podjarmljenosti in zapostavljenosti (3).

Indijanski kmetje v Chiapasu so se uprli 1. januarja 1994, na dan, ko je začel veljati sporazum ZDA, Kanade in Mehike, imenovan NAFTA (*North American Free Trade Agreement*), o medsebojni svobodni trgovini. Zapatisti so si ta datum zbrali zgolj iz simbolnih razlogov, saj opozarjajo na vse večjo revščino v državi in skorumpiranost vlade. Borijo se za agrarno reformo, proti veleposestnikom, ki so običajno belci, proti velikim, pogosto skorumpiranim podjetjem in nasilnemu režimu, ki izkorišča indijansko prebivalstvo (8). Ključni cilji upora so še izboljšanje razmer na področju izobraževanja, urejanja prometne, električne in komunalne infrastrukture. Zavzemajo se za boljšo dostopnost do informacij, pravično plačevanje delavcev, za odpiranje šol z indijanskimi učnimi jeziki, za neodvisnost, demokracijo in mir. Borijo se za lokalni nadzor nad izkoriščanjem naravnih virov. Zahtevajo izpustitev političnih zapornikov, razpusti-



Slika 2: Ljudstvo Lacandón, potomci Majev (danes jih je samo še osemsto), so odmaknjeni od sodobnega sveta. Preživljajo se z lovom divjadi v tropskem gozdu, koroza in fižolom. Oblečeni so v dolge bele tunike, imajo dolge lase, ki so spredaj - tudi pri moških - pristrženi (foto: Nataša Ravbar).

tev nekaterih vojaških postojank, izvedbo svobodnih in demokratičnih volitev, decentralizacijo države, politično, gospodarsko in kulturno samoupravo regij ter zagotovitev več pravic ženskam (10, 15).

Enaindvajset dni trajajoča oborožena vstaja, ki so jo načrtovali skoraj desetletje, se je začela v višavju in tropskem gozdu (glavnih pokrajinskih enotah Chiapasa). Vodila jo je EZLN (*Ejército Zapatista de Liberación Nacional*), Zapatistična narodnoosvobodilna vojska. To je gibanje mehiških Indijancev za pravice ter izboljšanje izobraževanja in zdravstvene oskrbe ter zmanjšanje revščine. Uporna skupina je zavzela vladne prostore v središču Chiapasa, 2500 metrov visoko ležečem mestu San Cristóbal de Las Casas. Zavzeli so še tri chiapaška mesta in šest vasi ter ugrabili guvernerja (8, 17). Zapatistično gibanje je tako postalo prepoznavno in je v zelo kratkem času pritegnilo pozornost svetovne javnosti. Pod vodstvom takratnega predsednika Carlosa Salinasa je mehiška vlada v nemirni Chiapas nemudoma poslala vojsko.

Petnajst tisoč vladnih vojakov naj bi zatrla upor. V nekaj dneh so nasilno pregnali upornike, v spopadih pa je izgubilo življenje (4, 8) okoli 150 pripadnikov EZLN. Po porazu so se zapatisti umaknili v Lacadónski tropski gozd. Oblast je mesec dni po vstaji "kaznovalne" ukrepe omilila: sledila so politična pogajanja, razpustitev kabineta tedanjega predsednika ter imenovanje mirovnega komisarja (2).

Mehiška vlada je bila prepričana, da bo zlahka kos na videz šibki uporni skupini zapatistov. Razkrojeno gibanje za osamosvojitve pa se je sprevrglo v enajstletno gverilsko vojno, saj mehiška vlada še vedno ostro zavrača zahteve indijanskih skupnosti. Leta 1996 so podpisali zapatisti v vasi San Andrés Larraínzar z vlado dogovor o pravicah Indijancev (15), ki pa so ga zakonili šele pred kratkim. Šele leta 2002 so po številnih svetovnih kritikah uzakonili del pravic, ki so bile zapisane že leta 1996.

Med prizadevanjem za mir in iskanjem kompromisov se je nasilje nad domačini stopnjevalo, pri čemer so bile grobo kršene tudi človekove pravice. Decembra 1997 je prišlo v Actealu do surovega poboja, v katerem je bilo v cerkvi med molitvijo ubitih 45 neoboroženih civilistov, večinoma žensk in otrok (15, 16), zato so nemudoma prekinili mirovna pogajanja. Da bi prikrila svoje napake, je skušala tedanja vlada predsednika Ernesta Zedilla pregnati tuje opazovalce s konfliktnega območja in onemogočiti dostop oziroma povezavo upornikov s sodobnimi sredstvi za komuniciranje.

Identiteta zapatistov

Zapatisti zavračajo avantgardizem, sektaštvo ter politično diktaturo (8); čeprav nimajo politične stranke, so dobro organizirani. Njihov cilj ni obvladovanje oblasti in postavitve kulture osebnosti na čelo njihovega boja, kot se je to dogajalo v mnogih revolucionarnih gibanjih po svetu. Njihov vojaški vodja se pojavlja zamaskiran, ker skuša ostati anonimen. Predstavlja se kot podpoveljnik (*Subcommandante*), saj noče dajati vtisa, da je "glavni", zato je postal narodni heroj.

V političnem programu zagovarjajo svoje izkušnje uspešne družbene organizacije v obliki zadrug. Zahtevajo reformiranje zemljiške razdelitve tako, da bi dodelili zemljo tistim, ki jo obdelujejo. Zavzemajo se za razlastitev plantaž v zasebni lasti in ustanovitev kolektivnih kmetij po ruskem vzoru, ki naj ne bi bile obdavčene.

Organizacijske in vojaške odločitve naj bi sklepal tajni revolucionarni odbor, organ EZLN, politične odločitve pa zadružna skupščina. O vseh drugih pomembnejših vprašanjih naj bi odločali volivci sami. V takšnem družbenem modelu vidijo zapatisti rešitev sedanje politične organiziranosti (8, 15). Menijo, da bi izpolnitev njihovih zahtev izboljšala izobraženost ljudi, zdravstvenih razmer, predvsem pa zmanjšala nepismenost in lakoto. Zagotovljena bi bila pravica do šolanja, delovnega mesta (odpravili naj bi surovo izkoriščanje delavcev) ter spoštovanje, svoboda in neodvisnost indijanskega prebivalstva in njihove kulture.

Način bojevanja

Zatiranje zapatistov je kmalu postalo neskončna nočna mora mehiške države, vlada je bila prisiljena opustiti vojaško silo ter iskati rešitev s pomočjo dialoga in pogajanj z uporniki. Pri tem se je obnašala zelo nerodno in nezrelo, zato so si zapatisti pridobili še večjo podporo.



Slika 3: "Compra uno, amiga!" (Kupi enega, prijateljica!). Tako prosi Elena, ki pripada indijanskemu plemenu Tzotzilov. Njen oče ima pet žena in skupaj šestnajst otrok, Elena pa na ulici prodaja spominke in s tem skuša zaslužiti za mlajšega bratca, mamo in za sebe (foto: Nataša Ravbar).

Pogajanja s strani države so bila precej licemerska, saj jih je dvakrat prekinila (spomladi 1995 in pozimi 1997/98). Za doseg svojih ciljev je znova in znova uporabljala vojaško moč. Medtem so imeli gverilci dovolj časa, da so razvili posebno politično pobudo in veliko priložnosti, da so prenesli svoje sporočilo tudi prek meja domovine. Svet je izvedel za Chiapas in probleme tamkajšnjih prebivalcev.

Ko puška ni več edini porok za zmago

Sodobne vojne so vse bolj plod množičnih medijev. Bolj kot s pomočjo pušk dobivajo zapatisti vojno z vlado prav z njihovo pomočjo. Najboljše orožje zapatistov je internet!



Slika 4: Pomanjkanje obdelovalne zemlje je pregnalo z domov mnoge revne Indijance. Ko ostanejo brez sredstev za preživetje, se ti novodobni nomadi preselijo s hribov v večja mesta v dolini. Potikajo se po mestnih trgih in postopajo, saj dela zanje ni (foto: Nataša Ravbar).

Trenutno je na svetovnem spletu skoraj 400.000 strani, namenjenih delovanju zapatistov, registriranih v več kot 26 državah, tudi v Sloveniji (14). Sprva sploh niso imeli neposrednega dostopa do svetovnega spleta, ne katerega drugega stika z mediji, temveč so njihove ideje prihajale v svet izključno s posredovanjem enako mislečih posameznikov.

Gverilci že več kot desetletje vodijo propagandno vojno proti državi, s čimer skušajo uveljaviti svoje zahteve. Upor zapatistične narodnoosvobodilne vojske je pretresel celoten političen sistem. Zapatisti so v pogajanjih v San Andrésu leta 1996 jasno izrazili zahteve po temeljnih reformah, ki bi odstranile sedanje vladne strukture. Sprva so vplivni državni predstavniki odobrili zahteve po reformah, vendar so jih kasneje zavrnil, ker da škodijo celovitosti mehiškega naroda.

Vodstvo mehiške gverile je danes opremljeno z najsodobnejšo tehnologijo in s pomočjo interneta, mobilnih telefonov, telefaksov in prenosnih računalnikov sproti obvešča svet o svoji dejavnosti. Subcomandante Marcos je postal najnovejši mit Latinske Amerike, neke vrste "mehiški Che Guevara" nove dobe (3). Marcos skriva svoje pravo ime in identiteto. Njegov obraz je zavrt v črno krinko, zaščitni znak nove revolucije. Tudi ostali borci zapatistične narodnoosvobodilne vojske so maskirani. Nosijo smučarskim kapam podobna črna pokrivala. S tem želijo zakriti svojo identiteto in zgolj simbolično nosijo lesene puške. Pravijo, da njihova maska zrcali vsakega borca v njegovem lastnem boju, ki se kjer koli bori za svoje pravice ali pravice drugih. Kmalu po izbruhu nemirov v Chiapasu so tamkajšnji Indijanci podobo zamaskiranega Marcosa vnesli v svojo ljudsko obrt in naključnim turistom začeli prodajati njegove podobe. Črne majice s kratkimi rokavi in rdečo peterokrako, bele majice s črnim napisom EZLN, bejbolske kape in črne smučarske kape, lutke, ki predstavljajo zapatističnega upornika, in ostali drobni spominki so postali majevska domača obrt in mnogim predstavljajo glavni vir dohodka.



Slika 5: Lutke, ki predstavljajo zapatističnega upornika, in ostali drobni spominki, ki jih prodajajo turistom, so postali sestavni del majevske domače obrti (foto: Nataša Ravbar).

Gverilsko gibanje zapatistov je pomagalo zrušiti skorumpirano vladavino stranke PRI, ki je bila na oblasti kar enaindesemdeset let. Vendar zapatisti niso zainteresirani za rušenje oblasti ali postavljanje svojega voditelja na čelo države, temveč se borijo za zmanjšanje državne represije. Njihove zahteve so politične, gospodarske in socialne. Marcos je obljubil, da se bo razkril in zapustil tropski gozd takoj, ko bodo cilji doseženi.

Trenutno vlada med zapatisti in državo nekakšen *status quo*. Zapatisti opozarjajo nase z velikanskimi plakati, obešenimi na uličnih vogalih. Obcestni plakati opozarjajo, da se obeta revolucija, če vlada ne bo upoštevala njihovih zahtev. Zastrašujoče so tudi voja-

ške kontrolne točke, ki so postavljene na vsakih nekaj deset kilometrov na vseh pomembnejših prometnih povezavah, da nadzirajo zapatistično gibanje, delno pa tudi zaradi tihotapljenja drog iz Južne Amerike v ZDA in Kanado.

Številni protesti proti vladi, mirovna pogajanja in razgovori ter izvolitev novega predsednika države Vincenta Foxa v zadnjem desetletju niso pripeljali v življenje indijanskega prebivalstva bistvenih sprememb. Tako se še vedno nadaljuje prikrita vojna med zapatisti in državo, saj vladni predlogi ne ponujajo možnosti za rešitev krize. Zapatisti še vedno iščejo za obe strani zadovoljivo politično rešitev.

Internet je omogočil hitro in uspešno organizacijo gverilske vojne. Odločilno vlogo sta igrala izjemno hitro širjenje informacij in učinkovito medsebojno sodelovanje. Povezali so se z vsemi sorodnimi aktivisti po svetu. Med njimi so krožile izkušnje, ideje, predlogi, pomoč pri zbiranju podpisov podpore, pri širjenju informacij o stankah in demonstracijah ter zborih v Ciudad de México in nekaterih evropskih mestih.

Čeprav so zapatisti izolirani v visokogorju in v tropskih gozdovih južne Mehike, so imele njihove ideje vpliv na mnoge aktiviste in protiglobaliste po svetu. Pobuda za proteste v Seattlu leta 1999 je prišla iz Chiapasa. Zapatizem je dosegel tudi Slovenijo, kjer nekateri aktivisti sodelujejo v zapatistični solidarnostni mreži (7). Vsekakor se je zgodilo prvič, da je imela računalniška tehnologija s komunikacijami odločilno vlogo v boju za pravice zatiranih.



Literatura

1. Binková, P. 1998: Zapatistični murali iz Chiapasa, Mehika. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, 26. Ljubljana.
2. Izgoršek, U. 1994: Predsednik išče pot na jug. Delo (16. december 1994). Ljubljana.
3. Jenšterle, M. 2004: Latinska Amerika? Čista fikcija! Založba 2000. Ljubljana.
4. Lonely Planet 2000. Lonely Planet Publications Pty Ltd. Australia.
5. Medmrežje: <http://www.inegi.gob.mx/> (25. 11. 2004).
6. Medmrežje: <http://www.chiapas.gob.mx/> (22. 12. 2004).
7. Medmrežje: <http://www.dostje.org/> (30. 12. 2004).
8. Medmrežje: <http://www.ezln.org/> (22. 12. 2004).
9. Medmrežje: <http://www.globalexchange.org/> (22. 12. 2004).
10. Medmrežje: <http://www.nonviolence.org/sipaz/> (22. 12. 2004).
11. Medmrežje: <http://www.trace-sc.com/> (25. 11. 2004).
12. Medmrežje: <http://www.mundomaya.com.mx/> (22. 12. 2004).
13. Medmrežje: http://www.embamex.co.uk/meet_mex/ (3. 12. 2004).
14. Medmrežje: <http://www.google.com/> (30. 12. 2004).
15. Medmrežje: <http://flag.blackened.net/revolt/mexico/beginindx.html> (21. 11. 2004).
16. Medmrežje: http://www.freewilliamsburg.com/may_2001/books (21. 11. 2004).
17. Serrill, M. S. 1994: Zapatismo spreads. Time (21. 2. 1994). London.